

AGİK İNSANİ BOYUT KONFERANSI
İLE İLGİLİ
KOPENHAG TOPLANTISI BELGESİ

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) katılımcı Devletleri'nin temsilcileri, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Kıbrıs, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Almanya Federal Cumhuriyeti, Yunanistan, Vatikan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Malta, Monako, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, San Marino, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Yugoslavya, AGİK Viyana Toplantısı'nın Sonuç Belgesi'nde yer alan, AGİK İnsani Boyut Konferansı'na ilişkin hükümlere uygun olarak, 5 ila 29 Haziran 1990 tarihinde Kopenhag'da toplanmışlardır.

Arnavutluk temsilcisi Kopenhag Toplantısı'na gözlemci olarak katılmıştır.

Konferansın ilk toplantısı 30 Mayıs ila 23 Haziran 1989 tarihleri arasında Paris'te düzenlenmiştir.

Kopenhag Toplantısı Danimarka Dış İşleri Bakanı tarafından açılmış ve kapatılmıştır.

Kopenhag Toplantısı'nın resmi açılışına Majesteleri Danimarka Kraliçesi ve eşi Prens Hazretleri katılmışlardır.

Katılımcı Devletler'in Bakanları ve Bakan Yardımcıları tarafından açılış konuşmaları yapılmıştır.

Danimarka Dış İşleri Bakanı'nın daveti üzerine, Katılımcı Devletler'in Dış İşleri Bakanları'nın bir araya geldiği 5 Haziran 1990 tarihinde düzenlenen özel toplantıda, 10 Temmuz 1990 tarihinde Viyana'da bir Hazırlık Komitesi'nin toplanarak Paris'te yapılacak Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesi için hazırlık yapılmasına karar verilmiştir.

Katılımcı Devletler, AGİK İnsani Boyut Konferansı'nın ilk toplantısının 1989 yılında Paris'te düzenlenmesinden bu yana Avrupa'da meydana gelen temel siyasi değişimleri büyük bir memnuniyetle karşılamaktadır. Bu değişimlerin meydana gelmesinde AGİK sürecinin önemli katkıları olduğunu ifade etmiş ve bu gelişmelerin de Nihai Senet'in hükümlerinin yanı sıra başka AGİK belgelerinin uygulanmasında büyük ilerleme sağladığını belirtmişlerdir.

Çoğulcu demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün tüm insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının tesis edilmesi, insani temasların geliştirilmesi ve insani nitelikteki diğer sorunların çözülmesi için elzem olduğunu kabul etmişlerdir. Bu nedenle, demokrasi ve siyasi çoğulculuk ideallerine yönelik tüm katılımcı Devletler'in beyan ettikleri taahhütleri ve serbest seçimlere ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik toplumlar inşa etmeye yönelik ortak kararlılıklarını memnuniyetle karşılamışlardır.

Kopenhag toplantısında katılımcı Devletler, insani boyut konusundaki taahhütlerinin uygulanması ile ilgili bir gözden geçirme yapmışlardır. AGİK belgelerinin ilgili hükümlerinde yer alan taahhütlerine uyum sağlama düzeylerinde Paris toplantısından bu yana temel bir iyileşme olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, insani boyut ile ilgili taahhütlerinin tam anlamıyla hayata geçirilmesi için daha fazla adım atılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Katılımcı Devletler, insan haklarına ve temel özgürlüklere tam saygının ve çoğulcu demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne dayalı toplumların geliştirilmesinin, Avrupa'da inşa etmeyi arzu ettikleri kalıcı barış, güvenlik, adalet ve işbirliğinde ilerleme sağlanmasının önkoşulu olduğu inancını ifade etmişlerdir. Bu nedenle, Nihai Senet'in ve insani boyutla ilgili diğer AGİK belgelerinin tüm hükümlerini tam olarak uygulayacakları yolundaki taahhütlerini yeniden teyit ederler ve kaydettikleri ilerlemeyi daha fazla geliştirmeyi taahhüt ederler.

Kendi aralarındaki işbirliğinin yanı sıra, insanların, grupların, örgütlerin ve kurumların aktif bir şekilde sürece dahil olmalarının, ortak amaçlarına doğru sürekli bir şekilde yol almalarını sağlamada elzem olacağını kabul ederler.

İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygının ve bu hakların kullanılmasının güçlendirilmesi, insani temasların geliştirilmesi ve insani nitelikteki benzer sorunların çözülmesi amacıyla, katılımcı Devletler aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır:

I

- 1- Katılımcı Devletler, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasının ve geliştirilmesinin devletin temel görevlerinden biri olduğu yolundaki inançlarını ifade ederek bu hak ve özgürlüklerin tanınmasının, özgürlük adalet ve barışın temeli olduğunu bir kez daha teyit ederler.
- 2- Hukukun üstünlüğünün temellerini oluşturan adalet ilkelerini desteklemeye ve geliştirmeye kararlıdırlar. Hukukun üstünlüğünün, demokratik düzenin sağlanmasında ve yaşama geçirilmesinde düzenlilik ve tutarlılık sağlayan biçimsel bir yasallıktan ibaret olmadığını, aynı zamanda insanın kişiliğinin yüce değerinin tanınması ve tam olarak kabul edilmesine dayalı, ve bu değer tam olarak ifade edilmesi için bir çerçeve sağlayan kurumlar tarafından güvence altına alınan adaleti ifade ettiği görüşündedirler.
- 3- Demokrasinin, hukuk devletinin özünde yer alan bir unsur olduğunu yeniden teyit ederler. Siyasi örgütler bakımından çoğulculuğun önemini tanırlar.
- 4- Devletler, her bir diğer Devletin, insan hakları standartlarına uygun siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel sistemini özgürce seçme ve geliştirme hakkına saygı göstereceklerini teyit ederler. Devletler, bu hakkın kullanılmasında yasa, düzenleme, uygulama ve politikalarının, uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerine uygun olmasını sağlayacak, İlkeler Bildirisi'nin hükümleri ve diğer AGİK taahhütleriyle uyumlu olmasını gözeteceklerdir.
- 5- İnsanın doğasında var olan insan onurunun, ve her insanın sahip olduğu eşit ve vazgeçilmez hakların tam olarak ifade edilebilmesi için elzem kabul edilen adalet unsurları arasında aşağıdaki unsurların yer aldığını resmi olarak beyan ederler:
  - 5.1 – gizli oy pusulası yoluyla veya oy serbestliğini sağlayacak eşdeğer bir yolla, uygulamada seçmenlerin temsilcilerini seçme konusundaki görüşlerini özgürce ifade edebilmelerini sağlayan koşullar altında makul aralıklarla düzenlenecek serbest seçimler;
  - 5.2 – temsil niteliğine sahip olan ve yürütme erkinin seçilmiş parlamento ya da seçmenler karşısında hesap verebilirliğinin olduğu bir yönetim biçimi;
  - 5.3 – hükümetin ve kamu otoritelerinin anayasaya uyma ve yasalara uygun davranma görevi;
  - 5.4 – devlet ile siyasi partiler arasında açık bir ayrılık; özellikle de siyasi partiler devletle bir sayılmayacaktır;

5.5 – hükümetin ve idarenin yanı sıra, yargı faaliyetleri de hukuk ile oluşturulan düzene uygun olarak yürütülecektir. Hukuk ile oluşturulan bu sisteme riayet edilmesi sağlanacaktır;

5.6. – askeri güçler ve polis, sivil otoritenin kontrolünde ve bu otoriteye karşı hesap verebilir olacaktır;

5.7. – insan hakları ve temel özgürlükler yasayla güvence altına alınacak ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerle uygun olacaktır;

5.8. – kamuya açık bir usul sonunda kabul edilen yasalar ve düzenlemeler yayınlanacaktır; yayınlanmaları yürürlüğe girmeleri için önkoşuldur. Bu metinler herkesin erişimine açık olacaktır;

5.9. – herkes yasalar önünde eşittir ve hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunma hakkına sahiptir. Bu bakımdan, yasalar her tür ayrımcılığı yasaklayacak ve bütün ayrımcılık temellerine karşı herkese eşit ve etkili bir koruma sağlayacaktır;

5.10. – herkes, temel haklara saygıyı güvence altına almak ve hukuksal bütünlüğü sağlamak adına, bütün idari kararlara karşı etkili bir başvuru yoluna sahip olacaktır;

5.11. – bir kişi hakkında verilen idari kararlar tam anlamıyla gerekçelendirilmeli ve kural olarak, mevcut başvuru yollarını belirtmelidir;

5.12. – hakimlerin bağımsızlığı ve yargı hizmetlerinin tarafsız işleyişi güvence altına alınacaktır;

5.13. – özellikle işe alınma ve mesleklerinin icra edilmesi koşulları bakımından avukatların bağımsızlığı tanınacak ve korunacaktır;

5.14. – ceza yargılaması ile ilgili kurallar kovuşturmayla ilişkin yetkilerin, kovuşturmadan önce ve kovuşturmayla birlikte alınabilecek tedbirlerin açık ve net bir tanımını içerecektir;

5.15. – bir suç işlediği iddiasıyla tutuklanan veya gözaltına alınan herkes, tutukluluğun ya da gözaltının yasallığı hakkında karar verecek bir yargıç ya da yasayla yetkili kılınmış bir başka otorite önüne gecikmeksizin çıkarılma hakkına sahip olacaktır;

5.16. – herkes, gerek kendisine karşı açılan ceza davalarında iddiaların tespit edilmesi bağlamında, gerekse hukuk davalarında hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi bakımından, yasayla kurulmuş yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede adil ve kamuya açık yargılanma hakkına sahip olacaktır;

5.17. – yargılanan herkes, şahsen veya gecikmeksizin kendi seçtiği bir avukatın yardımıyla kendisini savunma hakkına sahip olacaktır, avukat

tutma olanağına sahip değilse, adaletin gerçekleşmesi bunu gerektirdiğinde, ücretsiz adli yardım alma hakkına sahip olacaktır;

5.18. – hiç kimse, suçun unsurlarını açık ve belirgin biçimde tanımlayan bir yasayla öngörülmuş olmadıkça, bir suç işlediği iddiasıyla suçlanmayacak, yargılanmayacak ve mahkum edilmeyecektir;

5.1.9. - herkes suçluluğu yasaya uygun olarak kanıtlanmadığı sürece suçsuz sayılır;

5.20. – insan haklarına ilişkin uluslararası belgelerin, ulusal düzeyde hukukun üstünlüğüne katkısının önemini kabul eden Devletler, henüz taraf değillerse, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne ve diğer ilgili uluslararası belgelere taraf olmayı düşüneceklerini yeniden teyit ederler;

5.21. İç hukuk yolları için tamamlayıcı olması ve katılımcı Devletlerin üstlendikleri yükümlülöklere daha fazla saygı gösterilmesi amacıyla katılımcı Devletler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ya da Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin Seçmeli Protokolü gibi, uluslararası organlar önünde bireysel başvuru prosedürlerini öngören, insan haklarının korunması ile ilgili bölgesel ya da uluslararası nitelikte bir sözleşmeye taraf olmayı düşüneceklerdir.

6. Katılımcı devletler, düzenli ve dürüst seçimler yoluyla özgürce ve adil bir şekilde ifade edilen halk iradesinin her yönetimin otoritesinin ve meşruiyetinin temeli olduğunu beyan ederler. Bu nedenle, katılımcı Devletler, yurttaşlarının ister doğrudan, isterse adil seçimler yoluyla kendileri tarafından özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığıyla, ölkelerinin yönetimine katılma haklarına saygı göstereceklerdir. Kendi ölkelerindeki ya da bir başka katılımcı devletin ölkesindeki düzeni devirmeyi amaçlayan terör ya da şiddet eylemlerine katılan veya bu eylemleri reddetmeyen kişilerin, grupların ya da örgütlerin faaliyetlerine karşı, halkın iradesiyle özgürce kurulmuş olan düzeni, yasalarına, insan hakları alanındaki uluslararası yükümlölüklerine ve uluslararası taahhütlerine uygun bir şekilde savunma ve korumada kendilerine düşen sorumluluğu kabul ederler.

7. Halkın iradesinin kamu otoritelerinin temeli olmasını sağlamak için, katılımcı Devletler,

7.1. – yasayla öngörüldüğü şekilde, makul aralıklarla serbest seçimler düzenleyecekler;

7.2. – ulusal yasama organının en azından bir kanadında, bütün sandalyelerin halkoyu yoluyla serbestçe kazanılmasına izin vereceklerdir;

7.3. – yetişkin yurttaşlar için genel ve eşit oyu güvence altına alacaklardır;

7.4. – oyların gizli oy pusulası yoluyla veya oy serbestliğini sağlayan eşdeğer bir yöntemle kullanılmasını ve dürüst bir şekilde sayılıp dökülmesini, resmi sonuçların açıklanmasını sağlayacaklardır;

7.5. – yurttaşların, ayrımcılık gözetilmeksizin, bireysel veya siyasi parti veya örgütlerin temsilcileri olarak, siyasi veya kamusal görevlere gelme hakkına saygı göstereceklerdir;

7.6. – bireylerin ve grupların, tam bir özgürlük içinde kendi siyasi partilerini veya başka siyasi örgütlerini kurma haklarına saygı gösterecek ve bu türden siyasi parti ve örgütlere, yasalar ve otoritelerce eşit muamele edilmesi esasına dayalı şekilde, birbirleriyle rekabet etmeleri için gerekli yasal güvenceleri sağlayacaklardır;

7.7. – siyasi kampanyaların, parti ve adayların görüş ve vasıflarını özgürce sergilemelerini engelleyebilecek, ya da seçmenlerin bu görüş ve vasıfları öğrenme ve tartışmalarını veya kendilerine karşı misilleme yapılma kaygısı taşımadan oy vermelerini engelleyebilecek her türlü idari işlem, şiddet ya da sindirmeden uzak, adil ve serbest bir ortamda yürütülmesine olanak sağlayan yasaların ve kamu politikalarının olmasını gözeteceklerdir;

7.8. – seçimlere katılmak isteyen tüm siyasi gruplaşmaların ve bireylerin ayırım gözetilmeksizin kitle iletişim araçlarına engelsiz bir şekilde ulaşmaları önünde hiçbir yasal veya idari engel bulunmamasını sağlayacaklardır;

(7.9) – yasaların öngördüğü gerekli oy sayısını elde eden adayların, usulüne uygun şekilde göreve getirilmelerini sağlayacak ve görev sürelerinin bitimine ya da demokratik parlamenter ve anayasal usullere uygun olarak yasalarda düzenlendiği şekilde başka bir yolla sonlandırılana kadar, görevlerini sürdürmelerini sağlayacaklardır.

(8) Katılımcı Devletler, yabancı veya ulusal gözlemcilerin varlığının, seçim yapılan Devletler açısından seçim sürecini geliştirici bir nitelikte olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle, AGİK'e üye diğer devletlerin ve arzu eden tüm diğer uygun özel kurum ve örgütlerin gözlemcilerini, yasayla öngörülen ölçüde, ulusal seçim sürecini izlemeye davet ederler. Ulusal düzeyden daha alt düzeyde yapılan seçim süreçleri için de benzer şekilde erişimi kolaylaştırmaya çalışacaklardır. Bu gözlemciler, seçimlerin işleyişine müdahale etmemeyi taahhüt edeceklerdir.

II

(9) Katılımcı devletler aşağıdaki hususları yeniden teyit ederler:

(9.1) – herkes, haberleşme hakkı da dahil olmak üzere, ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, görüş sahibi olma özgürlüğünü ve kamu otoritelerinin müdahalesi olmaksızın ve sınırlar gözetilmeksizin, bilgi ve fikir edinme ve yayma özgürlüğünü kapsar. Bu hakkın kullanılması, yasayla öngörülmüş olan ve uluslararası standartlara uygun kısıtlamalar dışında hiçbir kısıtlamaya tabi olamaz. Özellikle, telif hakları dahil olmak üzere, fikri mülkiyet hakları ile ilgili haklara saygı gösterilmekle birlikte, belgelerin çoğaltılmasına imkan veren her türlü araca erişme ve bunları kullanmaya yönelik hiçbir kısıtlama getirilmeyecektir;

(9.2) – herkes barışçıl toplantı ve gösteri yapma hakkına sahiptir. Bu hakların kullanılmasına getirilebilecek her türlü kısıtlama yasayla öngörülmüş olacak ve uluslararası standartlarla uyumlu olacaktır;

(9.3) – örgütlenme özgürlüğü güvence altına alınacaktır. Sendika kurma ve bunlara özgürce katılma hakkı da, her sendikanın üyeliğe ilişkin koşulları belirleme konusundaki genel hakkı saklı kalmak koşuluyla, güvence altına alınacaktır. Bu haklar hiçbir ön denetime tabi değildir. İşçilerin, grev özgürlüğü hakkı da dahil olmak üzere, örgütlenme özgürlüğü, yasayla öngörülen ve uluslararası standartlarla uyumlu sınırlamalar saklı kalmak koşuluyla, güvence altına alınacaktır;

(9.4) – herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, din ya da inancını değiştirme ve din ya da inancını tek başına veya toplu olarak, kamusal veya özel bir şekilde, ibadet, öğreti, uygulama ve dinsel ödevlerin yerine getirilmesi yoluyla ifade etme özgürlüğünü de kapsar. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla öngörülen ve uluslararası standartlara uygun kısıtlamalara tabi olabilir;

(9.5) – herkesin, devletin uluslararası yükümlülüklerine ve AGİK taahhütlerine uygun olarak, kendi ülkesi de dahil olmak üzere bütün ülkelerden ayrılma ve kendi ülkesine dönme hakkına saygı göstereceklerdir. Bu hakka getirilebilecek kısıtlamalar nadir istisnalar şeklinde olacak ve ancak belirgin bir kamusal ihtiyaca yanıt veriyorsa, meşru bir amaç güdüyorsa ve bu amaçla orantılı olduğu sürece gerekli olarak kabul edilecek, bunun yanı sıra bu kısıtlamalar istismar edilmeyecek veya keyfi bir şekilde uygulanmayacaktır;

(9.6) – herkes bireysel olarak ya da başkalarıyla birlikte mülkiyetini barışçıl bir şekilde kullanma hakkına sahiptir. Kamu yararının gözetildiği durumlar dışında, yasayla öngörülen koşullara ve uluslararası taahhüt ve yükümlülüklerle tabi olmak kaydıyla, hiç kimse mülkiyetinden yoksun bırakılamaz;

(10) Herkesin, insan hakları ve temel özgürlükleri bilme ve bunlara uygun davranma, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte bu hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunmasına aktif şekilde katkıda bulunma hakkını etkili biçimde güvence altına alma taahhütlerini bir kez daha teyit eden katılımcı Devletler,

(10.1) – görüş ve bilgileri yayma ve yayınlama hakkı da dahil olmak üzere, herkesin bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin görüş ve bilgileri özgürce talep etme, edinme ve aktarma hakkına saygı göstermeyi;

(10.2) – herkesin, bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte, insan haklarının ve temel özgürlüklerin gözetilmesine ilişkin incelemede bulunma ve tartışma yürütme hakkını, insan hakları korumasının geliştirilmesine ve uluslararası standartlarla uyum sağlamak için daha iyi araçlar sağlanmasına yönelik fikir geliştirme ve bu fikirleri tartışma hakkına saygı göstermeyi;

(10.3) – bireylerin, sendikalar ve insan hakları izleme grupları dahil olmak üzere, insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmeyi ve korumayı amaçlayan sivil toplum örgütleri kurma, bunlara üye olma ve etkili bir şekilde katılma hakkı dahil olmak üzere, örgütlenme hakkını kullanmalarına izin verilmesini sağlamayı;

(10.4) – bu grupların ve örgütlerin üyelerinin, yurt içinde ve yurt dışında benzer örgütlere olduğu gibi, uluslararası örgütlere de özgürce erişmesine, bunlarla iletişim kurmasına, bilgi alışverişinde bulunmasına, temas ve işbirliği geliştirmesine ve insan haklarını ve temel özgürlükleri geliştirmek ve koruma amacıyla yasayla öngörüldüğü şekilde ulusal ve uluslararası kaynaklardan gönüllü mali katkı talep etme, alma ve kullanmalarına izin vermeyi

taahhüt ederler.

(11) Katılımcı Devletler ayrıca, insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlal edildiğine yönelik iddiaların ileri sürüldüğü hallerde, etkili başvuru yollarına aşağıdakilerin dahil olduğunu teyit ederler:

(11.1) – bireyin yeterli adli yardım talep etme ve alma hakkı;

(11.2) – bireyin, insan haklarını ve temel özgürlükleri savunmak için başkalarından yardım talep etme ve alma, aynı şekilde, bu hak ve özgürlükleri savunmak için başkalarına yardım etme hakkı;

(11.3) – bireylerin veya onlar adına hareket eden grupların insan haklarının ihlal edildiği yolundaki iddialara ilişkin bilgi alma ve inceleme yetkisine sahip uluslararası organlarla iletişim kurma hakkı.

(12) Viyana Sonuç Belgesi'nde, AGİK İnsani Boyut başlığı altındaki taahhütlerin uygulanmasında tam saydamlık sağlamak isteyen Katılımcı Devletler, güven tesis etme önlemi olarak, katılımcı Devletler tarafından gönderilen gözlemcilerin, sivil toplum örgütü temsilcilerinin ve ilgili diğer kimselerin, ulusal yasalarda ve uluslararası hukukta öngörüldüğü şekilde mahkemelerde görülen davalarda hazır bulunmasını kabul etmeye karar vermişlerdir; gizli celselerin ancak yasayla öngörülen koşullarda ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerle ve uluslararası taahhütlere uygun olarak yapılabileceği kabul edilmektedir.

13. Katılımcı Devletler, çocuk haklarının, çocuğun medeni haklarının ve bireysel özgürlüklerinin, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının ve her türlü şiddet ve sömürüye karşı özel korunma hakkının tanınmasına özel önem atfetmeye karar vermişlerdir. Eğer henüz taraf olmamışlarsa, 26 Ocak 1990'da Devletlerin imzasına açılan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmayı düşüneceklerdir. Çocuk haklarını, taraf oldukları uluslararası anlaşmalarda kabul edildiği şekilde ulusal yasalarında kabul edeceklerdir.

14. Katılımcı Devletler, mesleki ve teknik eğitim dersleri alan kişiler de dahil olmak üzere, kendi ülkelerinde, diğer katılımcı Devletler'den gelen öğrenci ve stajyerlerin eğitim almasına imkanı sağlayan koşulların yaratılmasının teşvik edilmesi konusunda mutabık kalmışlardır. Aynı şekilde, kendi ülkelerindeki gençlerin diğer katılımcı Devletlerde eğitim alabilmeleri için, bu ülkelere gidişlerini destekleme ve bu amaçla, gerektiğinde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla ve öğretim kurumları arasında ikili ve çok taraflı anlaşmaları teşvik etme konusunda anlaşmışlardır.

15. Katılımcı Devletler, hükümlü kişilerin naklini kolaylaştıracak şekilde davranacaklar ve 21 Kasım 1983'te Strazburg'da imzalanan Hükümlülerin Nakline İlişkin Sözleşme'ye taraf olmayan katılımcı Devletleri, bu Sözleşme'ye taraf olmayı düşünmeye teşvik edeceklerdir.

(16) Katılımcı Devletler,

(16.1) - işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezayı yasaklama ve bu tür uygulamaları önlemek ve cezalandırmak için yasal, idari, yargısal ve benzeri önlemleri alma, bireyleri insan haklarını ve temel özgürlükleri ihlal eden her türlü psikiyatrik ve diğer tıbbi uygulamalara karşı koruma ve bu tür uygulamaları önlemek ve cezalandırmak için etkili önlemler alma konusundaki taahhütlerini yeniden teyit etmektedirler;

(16.2) - eğer henüz taraf değillerse, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı ya da Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Uluslararası Sözleşme'ye katılmaya, Sözleşme'nin 21. ve 22. Maddeleri uyarınca İşkenceye Karşı Komitenin yetkisini tanımaya ve 20. Madde uyarınca

Komisyon'un yetkisine ilişkin çekincelerini geri çekmeyi ivedilikle değerlendirmeye niyet etmişlerdir;

(16.3) – ister savaş hali veya savaş tehdidi, ister iç siyasal istikrarsızlık veya herhangi bir başka acil kamusal durum, hiçbir istisnai koşulun işkenceye gerekçe gösterilemeyeceğini vurgularlar;

(16.4) – herhangi bir şekilde tutuklanan, gözaltına alınan ya da hapsedilen bir bireyin gözaltına alınmasında, sorgulanmasında ya da muamelesinde yer alabilecek olan sivil ya da askeri kolluk görevlilerinin, sağlık çalışanlarının, kamu görevlilerinin ve tüm diğer kişilerin eğitimine işkence yasağıyla ilgili eğitim ve bilgilerin tam olarak dahil edilmesini sağlayacaklardır;

(16.5) – yetkileri altındaki herhangi bir yerde her tür işkence olayının önlenmesi için, sorgulamaya ilişkin kuralları, talimatları, yöntem ve uygulamaları, bunun gibi herhangi bir biçimde tutuklanan, tutulan ya da hapsedilen kişilerin tutulmasına ve bunlara davranışa uygulanabilecek hükümleri sistematik olarak gözden geçireceklerdir;

(16.6) – AGİK'in İnsani Boyut başlığına ilişkin taahhütlerin etkili bir şekilde uygulanması amacıyla üzerinde mutabık kalınan önlem ve prosedürlere uygun olarak, resmi kanallar veya diğer bütün güvenilir bilgi kaynakları tarafından kendilerine bildirilen işkence ya da diğer insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya ilişkin her türlü vakayı öncelikli olarak ele alacak ve uygun şekilde harekete geçeceklerdir;

(16.7) - işkence ve diğer insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezanın herhangi bir şekline maruz kalan herhangi bir bireyin hayatının ve güvenliğinin korunmasının ve güvence altına alınmasının, uygun önlemlerin benimsenmesinde gözetilecek ivedilik ve öncelikleri belirlemede yegane ölçüt olacağı düşüncesiyle hareket edeceklerdir; dolayısıyla, işkence ya da insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya ilişkin bir davanın herhangi bir uluslararası organ ya da mekanizma bünyesinde inceleniyor olması, AGİK'in İnsani Boyut başlığına ilişkin taahhütlerin etkili bir şekilde uygulanması amacıyla üzerinde mutabık kalınan önlem ve prosedürlere uygun olarak Devletin bir inceleme yapmamasına ve uygun şekilde harekete geçmemesine gerekçe gösterilemez.

17. Katılımcı Devletler,

(17.1) – ölüm cezası sorununu değerlendirilmeye devam edilmesi ve ilgili uluslararası örgütler bünyesinde işbirliği yapılması ile ilgili Viyana Sonuç Belgesi'nde yer alan taahhütlerini hatırlamaktadırlar;

(17.2) – bu bağlamda, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin ölüm cezasının kaldırılmasını amaçlayan ikinci Seçmeli

Protokolünün BM Genel Kurulu tarafından 15 Aralık 1989'da kabul edildiğini hatırlamaktadırlar;

(17.3) - uluslararası topluluk tarafından ölüm cezasının uygulanmasına ilişkin olarak kabul edilen kısıtlama ve güvenceleri, özellikle de Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6. Maddesine dikkate almakta;

(17.4) - AİHS'in, ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin 6. Protokolü'nün hükümlerini dikkate almakta;

(17.5) - birtakım katılımcı Devletler tarafından, ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik son zamanlarda alınan önlemleri dikkate almakta;

(17.6) - bazı sivil toplum örgütlerinin ölüm cezasıyla ilgili faaliyetlerini dikkate almakta;

(17.7) İnsani Boyut Konferansı çerçevesinde, ölüm cezası sorununa ilişkin bilgi alışverişinde bulunacak ve bu sorunu değerlendirmeye devam edeceklerdir;

(17.8) Ölüm cezasının uygulanmasına ilişkin bilgileri kamuoyuna açıklayacaklardır.

18. Katılımcı Devletler,

(18.1) - BM İnsan Hakları Komisyonu'nun herkesin askerlik hizmeti karşısında vicdani retçi olma hakkını tanıdığını dikkate almaktadır;

(18.2) - bazı katılımcı Devletlerin, vicdani ret temelinde zorunlu askerlik hizmetine muafiyet getirilmesine izin verilmesi konusunda son dönemde aldıkları önlemleri dikkate almaktadırlar;

(18.3) - bazı sivil toplum örgütlerinin zorunlu askerlik hizmeti karşısında vicdani ret konusuna ilişkin faaliyetlerini dikkate almaktadırlar;

(18.4) - eğer henüz yapılmamışsa, vicdan ret gerekçeleriyle bağdaşan başka alternatif hizmetlerin uygulanmasını değerlendirme konusunda mutabık kalmışlardır; bu türden hizmet biçimleri ilke olarak savaş dışı ya da sivil nitelikte ve kamu yararına olmalı ve hiçbir cezalandırıcı nitelik taşımamalıdır;

(18.5) - bu soruna ilişkin bilgileri kamuoyuna açıklayacaklardır;

(18.6) - İnsani Boyut Konferansı çerçevesinde, varsa, silahlı hizmete karşı vicdani retçi olduğunu bildiren kimselerin zorunlu askerlik hizmetinden muaf tutulmasına ilişkin konuları değerlendirmeyi sürdürecektir ve bu sorunlar hakkında bilgi alışverişinde bulunacaklardır.

(19) Katılımcı Devletler, daha geniş bir seyahat özgürlüğünün ve yurttaşlar arası temasın insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi bağlamında önemli olduğunu teyit etmektedirler.

Topraklarına girişe ilişkin politikalarının, Nihai Senet, Madrid Sonuç Belgesi ve Viyana Sonuç Belgesi'ndeki ilgili hükümlerde belirtilen amaçlarla tam olarak uyum sağlamasını gözeteceklerdir. AGİK belgelerinde yer alan taahhütlerinden vazgeçmeme kararlılıklarını yeniden teyit ederek, ikili ve çok taraflı temaslar dahil olmak üzere, insanlar arasında temaslar konusundaki mevcut taahhütleri tam olarak uygulamayı ve geliştirmeyi taahhüt etmektedirler. Bu bağlamda,

(19.1) - vize verilmesi, pasaport ve gümrük kontrolü de dahil olmak üzere, topraklarına girişe ilişkin prosedürleri, iyi niyetle ve gerekçesiz gecikmelere yol açmadan uygulamaya çaba göstereceklerdir. Gerektiği hallerde, vizelere ilişkin kararların bekleme süresini kısaltacaklar, uygulamaları basitleştirecekler ve vize başvurularındaki idari şartları azaltacaklardır;

(19.2) - vize başvurularını incelerken, insani nitelikteki acil durumlar başta olmak üzere, başka konuların yanı sıra, önemli ailevi, kişisel ya da mesleki konuların gereğince göz önüne alınabilmesi için mümkün olduğunca hızlı bir şekilde değerlendirme yapılmasını sağlayacaklardır;

(19.3) - gereken durumlarda, vize başvuru ücretlerini mümkün olan en düşük düzeye çekmek için çaba göstereceklerdir.

(20) İlgili katılımcı Devletler, insanların seyahatindeki artış sonucunda ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm ararken birbirleriyle istişarede bulunacak ve uygun olduğunda işbirliği yapacaklardır.

(21) Katılımcı Devletler, AGİK takip toplantıları çerçevesinde Helsinki'de yapılacak bir sonraki toplantıda, konsolosluk konularında uzman kişilerin katıldığı bir toplantı düzenlenmesi olasılığının düşünülmesini tavsiye etmektedirler.

(22) Katılımcı Devletler, göçmen işçilerin haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin insani boyutu olduğunu yeniden doğrular. Bu bağlamda,

(22.1) - göçmen işçilerin haklarının korunmasının ve geliştirilmesinin bütün katılımcı devletleri ilgilendirdiği konusunda mutabık olup bu konunun AGİK süreci içinde ele alınması gerektiği konusunda uzlaşmışlardır;

(22.2) - göçmen işçilerin, taraf oldukları uluslararası anlaşmalarda öngörülen haklarını ulusal yasalarında tam olarak uygulama konusundaki taahhütlerini yeniden doğrularlar;

(22.3) - göçmen işçilerin haklarına ilişkin gelecekte hazırlanacak uluslararası belgelerde, bu sorunun bütün Devletler için önemli olduğu gerçeğini hesaba katmaları gerektiğini düşünmektedirler;

(22.4) – göçmen işçilerin ve ailelerinin haklarının daha fazla geliştirilmesi ile ilgili çeşitli konuları gelecekteki AGİK toplantılarında ele alma konusunda hazır olduklarını bildirirler.

(23) Katılımcı Devletler, Viyana Sonuç Belgesi'nde ifade edildiği şekliyle, medeni ve siyasi hakların yanı sıra, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların geliştirilmesinin insan onuru ve her bireyin meşru emellerinin gerçekleştirilmesi için elzem olduğu inancını yeniden teyit ederler. Avrupa'da Ekonomik İşbirliğine Dair Bonn Konferansı Belgesi'nde yer alan, toplumsal adaletin geliştirilmesi, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusundaki taahhütlerini yeniden doğrularlar. Bütün uygun yollarla ekonomik, sosyal ve kültürel hakların aşamalı bir şekilde tam olarak hayata geçirilmesi amacını taşıyan çabalarını sürdürme bağlamında, istihdam, konut, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim ve kültür alanlarında kendini gösteren sorunlara özel bir dikkat göstereceklerdir.

(24) Katılımcı Devletler, yukarıda yer alan bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin kullanılmasının, yasayla öngörülmüş olan ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine, yine İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi başta olmak üzere uluslararası taahhütlerine uygun kısıtlamalar dışında hiçbir kısıtlamaya tabi olmamasını sağlayacaklardır. Bu kısıtlamalar istisnai bir nitelikte olacaktır. Katılımcı Devletler bu kısıtlamaların istismar edilmemesini ve keyfi bir şekilde uygulanmamasını gözeterek hakların etkili kullanılması için uygulanmasını sağlayacaktır.

Hak ve özgürlüklere getirilen her türlü kısıtlama, demokratik bir toplumda, yasanın öngördüğü amaçlardan birine hizmet etmeli ve amaçla kesin bir şekilde orantılı olmalıdır.

(25) Katılımcı Devletler, insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin yükümlülüklerine olağanüstü hal durumlarında getirilecek derogasyonların, bağlı oldukları uluslararası belgeler başta olmak üzere, uluslararası hukukun izin verdiği sınırlara kesin bir şekilde tabi olacağını, özellikle de derogasyona tabi olamayacak haklar konusunda uluslararası belgelere kesin bir şekilde uyulacağını teyit ederler. Bunun dışında,

(25.1) – bu tür yükümlülüklerle aykırı önlemlerin, söz konusu belgelerde tanımlanan usul kurallarına kesin biçimde uymaları gerektiğini;

(25.2) – olağanüstü halin resmi, kamuya açık ve yasal hükümlere uygun olarak ilan edilmesi gerektiğini;

(25.3) – yükümlülüklerle aykırı önlemlerin, durumun kesin bir şekilde zorunlu kıldığı ölçüyle sınırlı tutulacağını;

(25.4) - bu önlemlerin yalnızca ırk, renk, cinsiyet, dil, din, toplumsal köken veya bir azınlığa mensup olma durumunu temel alarak ayrımcılık gözetmeyeceğini

yeniden teyit ederler.

III

(26) Katılımcı Devletler, güçlü bir demokrasinin, demokratik değerlerin ve pratiklerin yanı sıra kapsamlı bir dizi demokratik kurumun ulusal yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak mevcudiyetine dayandığını kabul ederler. Bu nedenle, aşağıda belirtilen konular dahil olmak üzere, çeşitli alanlarda, hem kendi aralarında hem de bireylerin, grupların ve örgütlerin doğrudan temasları ve geliştirdikleri işbirliği yoluyla, uygulamaya yönelik işbirliği çabalarını, bilgi, fikir ve uzmanlıkların paylaşımını teşvik edecek, kolaylaştıracak ve gerektiğinde destekleyecektir:

- anayasa hukuku, anayasal reform ve anayasa geliştirme,
  - seçim mevzuatı, idaresi ve gözlemi,
  - mahkeme ve hukuk sistemlerinin kuruması ve yönetimi,
- işe alım ve terfiinin liyakat temelli bir sisteme bağlı olduğu tarafsız ve etkili bir kamu hizmet sisteminin geliştirilmesi,
- kolluk kuvvetleri,
  - yerel yönetimler ve ademi merkezîyetçilik,
  - bilgiye erişim ve özel hayatın korunması,
  - siyasi partilerin ve çoğulcu toplumlardaki rollerinin geliştirilmesi,
  - özgür ve bağımsız sendikalar,
  - işbirliğine dayalı hareketler,
  - diğer başka serbest örgütlenmelerin ve kamu yararına çalışan grupların geliştirilmesi,
  - gazetecilik, bağımsız medya, fikirselle ve kültürel yaşam
  - eğitim kurumlarında demokratik değerlerin, kurumların ve uygulamaların öğretilmesi ve özgür sorgulama ortamının beslenmesi.

Bu türden çabalar AGİK'in insani boyutu kapsamında yer alan işbirliği alanlarını kapsayabilir; örneğin, eğitim, bilgi, kitap ve eğitim materyalleri alışverişi, işbirliğine dayalı program ve projeler, akademik ve mesleki değişim programları ve konferanslar, burslar, araştırma hibeleri, uzmanlık ve danışmanlık alımı, iş ve bilim dünyasıyla temaslar ve programlar.

(27) Katılımcı Devletler, aynı zamanda, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanlarında çalışan bağımsız ulusal kurumların kurulmasını ve güçlendirilmesini kolaylaştıracaklardır; bu kurumlar aynı zamanda diğer

katılımcı Devletlerdeki benzer kurumlarla koordinasyon ve işbirliği için temas noktası görevini görebilirler. Gerek mevcut parlamentolar arası örgütler yoluyla gerekse, başka şeylerin yanı sıra, ortak komisyonlar, parlamentolarla ilgili televizyon tartışmaları, toplantılar ve yuvarlak masa tartışmaları yoluyla katılımcı Devletler'in parlamentoları arasında işbirliğinin teşvik edilmesini teklif ederler. Ayrıca, Birleşmiş Milletler sistemi Avrupa Konseyi bünyesindeki örgütlenmeler gibi mevcut kurumların da bu alanda başlattıkları çalışmalara devam etmelerini ve genişletmelerini teşvik edeceklerdir.

(28) Katılımcı Devletler, Avrupa Konseyi'nin insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki önemli uzmanlığını tanımakta ve AGİK'in insani boyutuna Avrupa Konseyi'nin katkıda bulunmasını sağlamak için daha başka yol ve yöntemleri ele almayı kabul etmektedirler. Bu türden bir katkının niteliğini gelecekte yapılacak AGİK forumlarında daha fazla değerlendirilebileceği konusunda mutabıktırlar.

(29) Katılımcı Devletler, bir uzmanlar toplantısı veya semineri düzenleyerek, katılımcı Devletler'de yaşayabilir demokratik kurumların desteklenmesi ve sürdürülmesi için geliştirilecek işbirliği önlemlerini değerlendirmeyi ve tartışmayı düşüneceklerdir; bu önlemlere, başka şeylerin yanı sıra, katılımcı Devletler'de Avrupa Konseyi'nin deneyimlerini ve 'Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'nun faaliyetlerini dikkate alan insan hakları ve temel özgürlükler konusunda karşılaştırmalı mevzuat çalışmaları dahildir.

IV

(30) Katılımcı Devletler ulusal azınlıklara ilişkin sorunların, ancak hukukun üstünlüğüne dayalı ve bağımsız bir şekilde işleyen bir yargı sistemine sahip demokratik bir siyasi çerçevede tatmin edici bir şekilde çözülebileceğini kabul ederler. Bu çerçeve, insan hakları ve temel özgürlüklere tam saygıyı, bütün yurttaşlara eşit haklar ve statü verilmesini, yurttaşların meşru menfaat ve isteklerinin özgürce ifade edilebilmesini, siyasi çoğulculuğu, toplumsal hoşgörüyü ve idarenin yetkilerini istismar etmesini etkili bir şekilde kısıtlayan hukuk kurallarını güvence altına alırlar.

Bunun dışında, siyasi partiler, sendikalar, insan hakları örgütleri ve dini gruplar da dahil olmak üzere, sivil toplum örgütlerinin hoşgörü ve kültürel çeşitliliğin geliştirilmesindeki ve ulusal azınlıklara ilişkin sorunların çözülmesindeki önemli rolünü kabul ederler.

Yine, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarına, evrensel olarak kabul edilen insan haklarının bir parçası olarak saygı gösterilmesinin, katılımcı

Devletlerde barış, adalet, istikrar ve demokrasinin olmazsa olmaz bir unsuru olduğunu yeniden teyit ederler.

(31) Ulusal azınlıklara mensup kişiler, hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin ve yasalar önünde tam bir eşitlik içinde insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve etkili şekilde kullanma hakkına sahiptir.

Katılımcı Devletler gerektiğinde, ulusal azınlıklara mensup kişilere, insan hakları ve temel özgürlüklerin kullanılması konusunda diğer yurttaşlarla tam eşitlik sağlamak amacıyla özel önlemler alacaklardır.

(32) Ulusal bir azınlığa mensup olmak kişisel bir seçim meselesidir ve böyle bir seçim hiçbir dezavantaja neden olamaz.

Ulusal azınlıklara mensup kişiler, kendi iradeleri dışında hiçbir asimilasyon girişimine maruz kalmadan, etnik, kültürel, dilsel ya da dinsel kimliklerini tam bir özgürlük içinde ifade etme, koruma ve geliştirme ve kültürlerini bütün yönleriyle sürdürme ve geliştirme hakkına sahiptir. Özellikle de,

(32.1) - özel ve kamusal alanda anadillerini özgürce kullanma hakkına;

(32.2) - ulusal yasalara uygun olarak gönüllü mali katkı ve benzeri katkı taleplerinin yanı sıra kamusal destek talebinde bulunabilen, kendi eğitim, kültür ve dini kurumlarını, örgütlerini veya derneklerini kurma ve sürdürme hakkına;

(32.3) - dini materyallerin edinilmesi, bunlara sahip olunması ve bunların kullanılması da dahil olmak üzere, dinlerini açıklama ve uygulama, ve anadillerinde dini eğitim faaliyetleri yürütme hakkına;

(32.4) - ülkelerinde kendi aralarında engelsiz bir şekilde birbirleriyle temas kurma ve bu temasları sürdürme, aynı şekilde, ortak bir etnik ya da ulusal kökeni, kültürel mirası ya da dini inançları paylaştıkları başka Devletlerin yurttaşlarıyla sınır ötesi temaslar kurma ve sürdürme hakkına;

(32.5) - anadillerinde bilgi yayma, bilgiye erişme ve bilgi alışverişinde bulunma hakkına;

(32.6) - ülkelerinde örgütler ve dernekler kurma ve sürdürme ve uluslararası sivil toplum örgütlerine katılma hakkına sahiptirler.

Ulusal azınlıklara mensup kişiler, haklarını, bireysel bir şekilde olduğu gibi gruplarının diğer üyeleriyle toplu olarak kullanabilir ve bu haklardan yararlanabilirler. Bu hakların kullanılması veya kullanılmaması, ulusal azınlıklara mensup bir kişi açısından dezavantaj doğuramaz.

(33) Katılımcı Devletler, ülkelerindeki ulusal azınlıkların etnik, kültürel dilsel ve dinsel kimliğini koruyacak ve bu kimliğin geliştirilmesi için gerekli koşulları yaratacaklardır. Her devletin karar alma usullerine uygun olarak, azınlıkların örgüt veya dernekleriyle yapılacak temaslar dahil olmak üzere, gerekli istişarelerde bulunduktan sonra bu amaç doğrultusunda gereken önlemleri alacaklardır.

Bu şekilde alınan her türlü önlem, ilgili katılımcı Devletin diğer yurttaşları bakımından eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerine uygun olacaktır.

(34) Katılımcı devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin ilgili Devletin resmi dil veya dillerini öğrenme ihtiyacından bağımsız olarak, anadillerini öğrenmek için eğitim görmeleri veya anadillerinde eğitim görmeleri için, ve imkan bulunan ve gerekli olan hallerde, yürürlükteki ulusal yasalara uygun olarak, bu dili kamu otoriteleri nezdinde kullanabilmeleri için yeterli fırsata sahip olmalarını sağlamaya çaba göstereceklerdir.

Eğitim kurumlarında verilen tarih ve kültür eğitimi bağlamında, ulusal azınlıkların tarih ve kültürlerini de göz önüne alacaklardır.

(35) Katılımcı Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin, azınlıkların kimliğinin korunması ve geliştirilmesiyle ilgili işler dahil olmak üzere, kamusal işlere etkili bir şekilde katılma hakkına saygı göstereceklerdir.

Katılımcı Devletler, belli ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dilsel ya da dinsel kimliğinin korunması ve geliştirilmesine yönelik koşulların yaratılması amacıyla olası yollardan biri olarak, ilgili Devletin politikalarına uygun şekilde, söz konusu azınlıkların kendine özgü tarihsel koşullarına ve yaşadıkları topraklara denk düşen uygun yerel veya özerk idarelerin kurulması çabalarını dikkate alırlar.

(36) Katılımcı Devletler, ulusal azınlıklara ilişkin sorunlar konusunda kendi aralarında yapıcı bir işbirliğinin artırılmasının taşıdığı özel önemi kabul ederler. Bu türden bir işbirliği, karşılıklı bir anlayışın ve güvenin, dostane ve iyi komşuluk ilişkilerinin, uluslararası barışın, güvenlik ve adaletin pekiştirilmesini amaçlar.

Katılımcı Devletlerin her biri, etnik veya ulusal köken veya dini inanç farkı gözetmeksizin kendi ülkesinde yaşayan bütün insanlar arasında karşılıklı saygı ve anlayışa, işbirliğine ve dayanışmaya dayalı bir ortamı destekleyecek ve sorunların, hukukun üstünlüğü ilkelerine dayalı bir diyalogla çözülmesini teşvik edecektir.

(37) Bu taahhütlerin hiçbiri, Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine, uluslararası hukuk kapsamındaki diğer yükümlülüklere veya Devletlerin toprak bütünlüğü ilkesi dahil olmak üzere, Nihai Senet'in hükümlerine aykırı herhangi bir faaliyette bulunulmasına veya bu yönde eyleme geçilmesine yönelik bir hakkı ima ettiği şeklinde yorumlanamaz.

(38) Katılımcı Devletler, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çabalarında, mevcut insan hakları sözleşmeleri ile diğer uluslararası belgeler kapsamındaki taahhütlerine tam olarak uyacak ve henüz taraf olmamışlarsa, bireysel şikayette bulunma hakkı veren düzenlemeler de dahil olmak üzere, ilgili sözleşmelere taraf olmayı düşüneceklerdir.

(39) Katılımcı Devletler, ulusal azınlıklarla ilgili süregelen çalışmalarını göz önüne alınarak Birleşmiş Milletler, ve uygun olduğunda Avrupa Konseyi de dahil olmak üzere, üyesi oldukları yetkili uluslararası örgütler bünyesinde yakın bir işbirliği sürdürecektir.

Ulusal azınlıklar konusunun kapsamlı bir şekilde tartışılması için bir uzmanlar toplantısı düzenlenmesini düşüneceklerdir.

(40) Katılımcı Devletler, totalitarizmi, ırksal ve etnik nefreti, antisemitizmi, yabancı düşmanlığını ve kime karşı olursa olsun ayrımcılığı ve aynı şekilde dini ve ideolojik temellerle yapılan her türlü zulmü açıkça ve kesin bir şekilde kınamaktadırlar. Bu bağlamda, Romanların kendine özgü sorunlarını da kabul ederler.

Bu olguların her şekliyle mücadele etmek için çabalarını yoğunlaştırmaya sağlam bir şekilde kararlı olduklarını beyan ederler ve,

(40.1) - Anayasal düzenlerine ve uluslararası yükümlülüklerine uygun olarak, kişilere veya gruplara karşı, antisemitizm de dahil olmak üzere ulusal, ırksal, etnik ya da dinsel ayrımcılık, düşmanlık veya nefret temelinde şiddete tahrik içeren her türlü eyleme karşı koruma sağlamak için gerekli yasaların kabul edilmesi de dahil etkili önlemler alacaklardır;

(40.2) - ırksal, etnik, kültürel, dinsel ya da dini kimlikleri nedeniyle tehditlere veya ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddet eylemlerine maruz kalabilecek kişileri ya da grupları ve bunların mallarını korumak için, uygun ve orantılı önlemler almayı taahhüt edeceklerdir;

(40.3) - eğitim, kültür ve bilgi alanları başta olmak üzere, anlayış ve hoşgörüyü geliştirmek için ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde, anayasal sistemlerine uygun olarak etkili önlemler alacaklardır;

(40.4) - eğitimin amaçlarının, ırka dayalı önyargı ve nefret sorunu ile farklı medeniyet ve kültürlerle saygının geliştirilmesine özel olarak dikkat edilmesini kapsamasına yönelik çaba göstereceklerdir;

(40.5) - bireylerin etkili başvuru hakkını tanıyacaklar ve ulusal yasalarına uygun olarak ilgilenen kişilerin ve grupların, ırkçı ve yabancı düşmanı eylemler de dahil, ayrımcılık eylemlerine karşı şikayette bulunma ve bu tür şikayetleri destekleme hakkını tanıyacaklardır;

(40.6) – henüz taraf olmamışlarsa, ayrımcılık sorununa ilişkin uluslararası belgelere taraf olmayı düşünecekler ve düzenli raporların sunulması ile ilişkili yükümlülükler de dahil olmak üzere, bu belgelerde yer alan yükümlülüklere tam uygunluk sağlayacaklardır;

(40.7) – ayrıca, Devletlerin ve bireylerin, uluslararası organlara ayrımcılıkla ilgili bilgi vermelerine izin veren uluslararası mekanizmaları kabul etmeyi düşüneceklerdir.

V

(41) Katılımcı Devletler, AGİK'in insani boyutu bağlamındaki taahhütlerini yeniden teyit ederler ve Avrupa'da güvenlik ve işbirliğine yönelik dengeli bir yaklaşımın ayrılmaz bir parçası olarak önemini vurgularlar. Katılımcı Devletler, diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesine ve ilgili belirgin sorunların çözülmesine yönelik yöntemler olarak, AGİK'in İnsani Boyut Konferansı'nın ve Viyana Sonuç Bildirgesi'nde yer alan AGİK'in İnsani Boyutuyla ilgili bölümde açıklanan insani boyut mekanizmasının değerinin kanıtlandığı konusunda mutabıktırlar. Genişleyen bir AGİK sürecinin parçası olarak bunların devam sürdürülmesi ve geliştirilmesi yolundaki inançlarını ifade etmişlerdir.

(42) Katılımcı Devletler, Viyana Sonuç Belgesi'ndeki yer alan AGİK'in insani boyutu ile ilgili bölümün 1. ila 4. paragraflarında açıklanan prosedürlerin etkinliğinin daha da artırılması ihtiyacını kabul etmiş ve bu amaç doğrultusunda:

(42.1) – birinci paragraf kapsamında diğer katılımcı Devletler tarafından kendilerine yazılı olarak yöneltilen bilgi taleplerine ve görüşlere mümkün olan en kısa sürede, ancak dört haftayı geçmeyecek şekilde, yazılı olarak cevap vermeye;

(42.2) – ikinci paragrafta yer alan karşılıklı toplantıların, mümkün olan en kısa sürede, kural olarak talebin iletildiği tarihten itibaren üç hafta içinde yapılmasına;

(42.3) – ikinci paragraf kapsamında yapılan ikili bir toplantı sırasında, her iki taraf da başka konuların görüşülmesi konusunda mutabık değilse, toplantının konusuyla bağlantılı olmayan konu ve vakaları gündeme getirmekten kaçınacaklarına

karar vermişlerdir.

(43) Katılımcı Devletler, AGİK'in insani boyutu ile ilgili taahhütlerin uygulanmasını iyileştirmeyi hedefleyen yeni önlemlere dair pratik teklifleri değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda, belli durumların ve davaların incelenmesi için gözlemcilerin gönderilmesi, araştırma yapmak ve uygun çözümler önermek üzere raportörlerin ataması, AGİK İnsani Boyut Komitesi'nin oluşturulması, insanların, örgütlerin ve kurumların insani boyut mekanizmasına daha fazla dahil edilmesi, ve ilgili sorunların çözümünün desteklenmesi için daha fazla ikili ve çok taraflı çaba sarf edilmesine ilişkin teklifleri değerlendirmişlerdir.

Katılımcı Devletler, takip eden ilgili AGİK toplantılarında, insani boyut mekanizmasının güçlendirilmesine yönelik bu ve başka tekliflerin kapsamlı bir şekilde tartışılmaya devam edilmesine ve AGİK sürecinin daha fazla geliştirilmesi bağlamında uygun yeni önlemlerin kabulünün

değerlendirilmesine karar vermişlerdir. Bu önlemlerin daha fazla etkili ilerlemeye katkıda bulunması gerektiği, AGİK'in insani boyutu konusunda uyumsuzlukların önlenmesini ve bu konuya güven duyulmasını pekiştirmesi gerektiği konusunda mutabıktırlar.

(44) Katılımcı Devletler'in temsilcileri, Kopenhag toplantısının mükemmel organizasyonundan ve toplantıya katılan heyetlere gösterilen sıcak misafirperverlikten dolayı Danimarka halkına ve hükümetine içten teşekkürlerini sunarlar.

(45) AGİK Viyana Toplantısı'nın Sonuç Belgesi'nde yer alan, AGİK İnsani Boyut Konferansı'na ilişkin hükümlere uygun olarak, Konferansın üçüncü toplantısı 10 Eylül ila 4 Ekim 1991 tarihleri arasında Moskova'da yapılacaktır.

Kopenhag, 29 Haziran 1990

EK

BAŞKANI'IN BEYANI

İNSANİ BOYUT KONFERANSI'NIN TOPLANTILARINA SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN VE MEDYANIN ERİŞİMİ HAKKINDA

Başkan, Viyana toplantısında uygulandığı şekilde ve yine Viyana Toplantısı Sonuç Belgesi'nin 11 Sayılı Ek'inde açıklandığı şekilde, İnsani Boyut Konferansı Toplantıları'nın açık ve erişilebilir olması uygulamasının tüm katılımcı Devletler açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı Devletler, İnsani Boyut Konferansı'nın gelecekteki toplantılarında da, bu uygulamaların sürdürülmesi ve geliştirilmesi amacıyla aşağıdaki açıklık ve erişilebilirlik uygulamalarına saygı duyulması gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır:

- ilgilenen sivil toplum örgütü (STÖ) üyelerinin, heyetlere ve İcracı Sekretarya hizmetlerine özel olarak ayrılan alanlar dışında, Konferans müstemilatında serbest dolaşımına izin verilmesi. Bu doğrultuda talep etmeleri halinde kendilerine kimlik kartı çıkarılacaktır;
- ilgilenen STÖ üyeleriyle hem temsilciler hem de akreditasyon sahibi medya mensupları arasında engelsiz temas kurulabilmesi;
- tüm çalışma dillerinde konferansın resmi belgelerine ve temsilcilerin ilgilenen STÖ üyelerine iletmek isteyebileceği her türlü belgeye erişim sağlanması;
- ilgilenen STÖ üyelerine, temsilcilere AGİK'in insani boyutu ile ilgili yazılı bilgi iletme imkanı verilmesi. Bu amaçla, STÖ üyelerine, her bir heyetin Posta Kutularına erişme imkanı verilecektir.
- ilgili STÖ'ler tarafından Konferansı bilgilendirmek amacıyla İcracı Sekretarya 'ya hitaben sunulan her türlü belgeye temsilcilerin, serbestçe erişebilmelerinin sağlanması. Bu doğrultuda, İcracı Sekretarya iletilen bu türden belgeleri güncel olarak bir araya getirecek ve temsilcilere ulaştıracaktır.

Bunun dışında, medya temsilcileri bakımından,

- heyetlere ve İcracı Sekretarya hizmetlerine özel olarak ayrılan alanlar dışında, Konferans müstemilatında serbestçe dolaşmalarına izin verilecektir; Bu doğrultuda, gerekli akreditasyon belgelerinin sunulması halinde kendilerine kimlik kartı çıkarılacaktır;

- medya temsilcileri, temsilciler ve ilgilenen STÖ üyeleriyle engelsiz temas kurabileceklerdir;
- tüm çalışma dillerinde konferansın resmi belgelerine erişim sağlayabileceklerdir;

Başkan, bu beyanın Kopenhag Toplantısı Belgesi'nin Eki olarak düzenleneceğini ve Belge ile birlikte yayınlanacağını ifade eder.